

OP ZOEK NAAR MASTER RINTJEMA

door **FLIP VAN DOORN**

flip@flipvandoorn.nl

EEN DOKKUMER ONDERWIJZER LEEFT VOORT IN EEN JONGENSBOEK

In zijn jongensboek *'Siderius, de Granaet'* bracht **Abe Brouwer** een hommage aan zijn onderwijzer op de lagere school. Op zoek naar het huis van deze master **Tjerk Rintjema** leerde schrijver **Flip van Doorn** zijn overgrootvader een beetje beter kennen.

BRON: FLIP VAN DOORN

OPA ROELOF LEEST KLEINE FLIP VOOR

ONBEWOONBAAR VERKLAARDE WONING

Een tikje verloren stond ik op een druilerige decembermiddag op de Markt in Dokkum. Mijn zoektocht naar het geboortehuis van mijn grootvader was zojuist in een kleine deceptie geëindigd. Voor mijn boek *'De Friezen – een geschiedenis'* had ik een reconstructie willen maken van de dag waarop opa mij en mijn broer meenam naar Dokkum. Destijds, in 1980, hadden we voor een klein huis aan een van de bolwerken gestaan. Net als de andere panden op het rijtje was het dichtgetimmerd, er stond een groot hek omheen en op de deur hing een bordje: *'onbewoonbaar verklaarde woning.'* Er was geen denken aan dat we naar binnen konden, maar opa kon ons wel wijzen dat daar zijn wieg had gestaan. Veel meer herinner ik me niet, ik was twaalf.

Bijna veertig jaar later kwam ik het Rinse Jetsesstraatje uit gelopen. Het leek van geen kanten op de plek waar ik destijds met opa was geweest. Er klopte iets niet. Nochtans had de medewerker van het streekarchief me eerder die dag goed op weg geholpen. We bladerden door de bevolkingsregisters en vonden de inschrijving van mijn overgrootouders, waaraan later die van hun oudste zoon was toegevoegd. Opa was geboren aan de *Stadswal*, in het huis met nummer *C280c*. Volgens een kadasterboek uit die periode moest dat huis gestaan hebben op de plek waar nu het Rinse Jetsesstraatje ligt. Het zou gesloopt zijn, er was nieuwbouw voor in de plaats gekomen.

Maar het beeld klopte niet met mijn herinnering, en ook niet met een verwijzing uit de Friese jeugdliteratuur waarover ik beschikte.

SIDERIUS DE GRANAET

Mijn grootvader **Roelof Rintjema** maakte zijn entree in de letteren als *lytse pop*. Dat heeft hij me zelf laten lezen. Zoals een schoolmeester betaamt was hij een geweldige verteller. Met een gewichtig gezicht trok hij op een dag een boek uit zijn royaal gevulde kast: *'Siderius, de Granaet'*. Op het omslag stond een jongen met klompen aan die als een aap onder een brug slingerde. **Abe Brouwer** was de naam van de auteur van het jongensboek. Opa sloeg het open op pagina 59 en wees me op een passage. Ik begreep er geen woord van: *"Hja roannen de hegepõlle del en by 't Westerbolwirk op dêr't master wenne. [...] Yn it net greate, mar mei nocht ûnderhâlden tûntsje siet jiffer, master syn frou, mei de lytse pop nêst hjar yn 'e wein."*

SIDERIUS DE GRANAET

FOTO: WARNER B. BANGA

Geduldig vertaalde hij, geboren Fries, de woorden voor me naar het Nederlands. Het ging over een jongen die na schooltijd met zijn schoolmeester mee naar diens huis aan het Westerbolwerk gaat. In de tuin zit de vrouw van de meester met naast haar een baby in een kinderwagen.

Schrijver Abe Brouwer was een leerling van mijn overgrootvader **Tjerk Rintjema**, onderwijzer aan de Christelijke Nationale school op de Fetze in Dokkum. *Master Rintjema*, zoals Abe Brouwer hem opvoert. Ook mijn opa koos voor het onderwijs. Toen hij in 1929 zijn opleiding aan de kweekschool in Dokkum had afgerond, was er echter nergens in Friesland werk te vinden. Na eindeloos solliciteren – tientallen handgeschreven brieven – kreeg hij uiteindelijk een aanstelling in Heerlen, waar hij mijn oma leerde kennen. Mijn moeder werd geboren in Rotterdam, zijn volgende standplaats. Ik kwam ter wereld in Zeist en groeide op in de Randstad. Binnen twee generaties was mijn Friese afkomst verwaterd. De *memmetaal* van mijn Friese pake klonk mij vreemd en raadselachtig in de oren.

"Die 'lytse pop', dat ben ik", had opa met voelbare trots gezegd. Wanneer ik nu die woorden teruglees en op me laat inwerken, vermoed ik dat het de trots op zijn eigen vader was.

STADSWAL MET GEBOORTEHUIS VAN OPA ROELOF RINTJEMA

‘IEDEREEN KWAM ONDER ZIJN BEKORING’

Als erfstuk kwam *‘Siderius, de Granaet’* in mijn boekenkast te staan. Toen ik onderzoek deed voor *‘De Friezen’* haalde ik het van de plank en blies het stof eraf. Tussen de verweerde pagina’s bleken een paar krantenknipsels te liggen, waaronder een in memoriam dat Abe Brouwer in 1935 schreef bij het overlijden van ‘zijn’ master Rintjema. Het is een liefdevol portret, geschetst in warme woorden.

Van mijn overgrootvader Tjerk Rintjema wist ik niet veel meer dan dat hij schoolmeester was en dat ook zijn vrouw Klaske voor de klas had gestaan. Eén foto kende ik van hem. Een vriendelijk gezicht boven een gesteven boord. Snorretje, kuif, ogen die recht in de camera kijken. Ik leg het beeld over de woorden van Abe Brouwer heen en het past precies. *‘Nog zie ik zijn rijzige gestalte met de rechtopstaande kuif, het hoge voorhoofd – en die goede oogen.’*

Dankzij het in memoriam van Brouwer leerde ik hem beter kennen: *‘We hebben allen, zonder onderscheid veel van hem gehouden, want hij was niet alleen onderwijzer, maar ook onzen vriend waar we mee konden praten, waar we onze vreugden en ook ons leed aan konden uitzeggen, en die met een hem aangeboren juistheid ons wist te leiden. [...] Meester Rintjema was een idealist – en zijn idealisme deed hem temidden der kinderen staan en iedereen zelfs de stugste – kwam onder zijn bekering.’*

‘MEIKOMME’

Inmiddels beheers ik het Fries voldoende om *Siderius* zonder hulp te kunnen begrijpen. Het boek verhaalt van de avonturen van een jongen die aan het begin van de twintigste eeuw opgroeit in Dokkum. Geen makkelijke jongen – hij haalt heel wat kattenkwaad uit – en van school moet hij weinig hebben. Nergens wordt helemaal duidelijk in welke mate de verhalen van Brouwer autobiografisch zijn en waar de auteur zijn fantasie laat spreken. Maar opa wist zeker dat de anekdote over zijn vader op waarheid gebaseerd was. In zijn in memoriam bevestigt Brouwer dat: *“In mijn pas voltooid Friesch jongensboek ‘Siderius de Granaet’, heb ik aan Meester Rintjema de plaats gegeven die hij in mijn gedachten inneemt.”*

Hij vertelt hoe de hoofdpersoon van het verhaal, **Sikke** is zijn roepnaam, zich zo onmogelijk maakt in de klas dat hij moet nablijven. *Spoekbang* is hij voor de straf die hem boven het hoofd hangt, hij weet dat hij heeft zitten *narjen*. Om vier uur gaat de klas uit. De meester haalt een borstel door zijn haar, stopt zijn kromme pijp en zegt enkel: *“Meikomme.”* Sikke volgt hem naar zijn huis, waar hij een knus gezinstafereeltje binnenstapt: de vrouw van de meester zit in het met genoeg onderhoud tuintje met in de kinderwagen naast haar de lytse pop. Tot zijn verbazing krijgt de kleine deugniet geen straf, maar mag hij *‘mei om spek.’* De meester heeft bij een boer in Driesum een zijde spek in de schoorsteen hangen. Eens in de maand gaat hij een stuk halen en de jongens die goed hun best hebben gedaan mogen dan met hem mee. *“En nu ik! Ik, die den ganschen middag ontevreden en stuursch was geweest – die alleen maar bromde als hij mij wat had gevraagd – die... en ik voelde een brandend rood op mijn wangen komen... En meester deed alsof ik de beste was geweest...”* Na een glas limonade lopen de twee samen naar Driesum, *“de lytse harkjend en de greate forheljend.”* Die herinnering zou Brouwer altijd bijblijven.

tijd van de wereldoorlogen

BRON: FLIP VAN DOORN

MASTER TJERK RINTJEMA (1883-1935)

TJERK & KLASKE

Tjerk Rintjema werd geboren op 26 februari 1883 in Rinsumageest, als zoon van Roelof Rintjema en Hetje Hoekstra. Hij trouwde in 1907 met zijn dorpsgenote **Klaske Vellinga**. Beiden gaven les in het lager onderwijs, maar zoals destijds gebruikelijk was, stopte de vrouw na haar huwelijk met werken.

Ze gingen wonen in een betrekkelijk nieuw huis aan een van bolwerken, waar een jaar later hun oudste zoon ter wereld kwam die ze naar de vader van Tjerk vernoemden: **Roelof**.

In 1913 verhuisden ze naar Bruchterveld in Overijssel, waar Tjerk hoofd van de school kon worden. Zijn volgende en laatste standplaats was Bierum, waar hij in 1935 overleed, slechts 52 jaar oud. Twaalf jaar eerder was zijn vrouw Klaske hem al ontvallen.

PARKSTERBOLWERK 7

Na de publicatie van *De Friezen* kom ik in contact met **Piet de Haan** van de *Historische Vereniging Noordoost-Friesland*. Met een van zijn collega's duikt hij nog eens in de archieven. Kennelijk hebben we bij de eerdere zoektocht het verkeerde kadasterboek geraadpleegd. De Haan kan aantonen dat mijn overgrootouders aan het huidige Parksterbolwerk woonden, op nummer 7 om precies te zijn. Dat Abe Brouwer er het Westerbolwerk van maakte, is hem vergeven. Hij speelde wel vaker een spel met feit en fictie. Het toeval wil dat een andere collega van De Haan, **Warner Banga**, op dat moment werkt aan een vertaling van *'Siderius, de Granaet'* in het Dokkumer stadsdialect. Hij is benieuwd naar de krantenknipsels die ik heb en hij nodigt me uit een keer langs te komen. Dan kunnen we ook even op het Parksterbolwerk gaan kijken. Het toeval wil dat zijn neef **Jelle Jelsma** daar een jaar eerder een huis heeft gekocht. Inderdaad, op huisnummer 7.

KADASTERKAART 1915 VAN HET PARKSTERBOLWERK

UT DOKKUM FAN MASTER RINTJEMA

Wanneer we samen door Dokkum wandelen, vertelt Warner honderduit. Hij wijst me de school waar Tjerk Rintjema les gaf, leert me over de nabijgelegen pomp op de Fetze, weet waar de gereformeerde kerk stond, waar mijn overgrootouders de diensten bijwoonden. Ook legt hij uit dat het Parksterbolwerk pas na 1920 de huidige naam en huisnummering kreeg; eerder was het deel van het Noorderbolwerk. Op de Van Aitzemadwinger, het vooruitspringende bastion, stond vanaf 1905 de gashouder van de gemeentelijke gasfabriek. Aan de overkant van de stadsgracht ligt het Noordervallaat, een verweerd sluisje dat toegang geeft tot de Oude Paesens.

En dan, ruim veertig jaar na mijn eerste poging, sta ik dan toch op de stoep van het geboortehuis van mijn opa. En dit keer kan ik er wel naar binnen. In 1980 stond het op de nominatie gesloopt te worden, wat daadwerkelijk gebeurd is met het volgende huizenrijtje, maar uiteindelijk werd toch besloten tot renovatie.

We gaan een kleine houten loopbrug over, neef Jelle opent de deur en nodigt ons uit verder te komen. Hij heeft het huis grondig verbouwd, maar daarbij wel originele details als de balkenplafonds intact gelaten. Op de benedenverdieping heeft hij achter het pleisterwerk zelfs een stuk van de oorspronkelijke zijmuur zichtbaar gemaakt. Voorzichtig laat ik mijn hand over de ruwe bakstenen glijden. Veel dichterbij mijn overgrootouders kan ik niet komen.

FLIP VAN DOORN MET JELLE JELSMa IN OPA'S GEBOORTEHUIS

GEVONDEN

Hier leefden zij, hier kwam op 25 oktober 1908 hun oudste zoon – mijn opa – ter wereld. Alle renovaties en verbouwingen doen daar niets aan af. Ook het niet grote, maar met genoeg onderhoud tuintje zal er al lang niet meer zo uitzien als toen. Het maakt niet uit. De scène die Abe Brouwer beschrijft zie ik helder voor me. De schooljongen, zijn meester die doet of hij hem straf gaat geven, diens vrouw die een glas limonade voor de jongen haalt. En de kinderwagen met daarin de *lytse pop*. Het gezin van master Rintjema in de tuin achter het huisje aan het bolwerk. Het heeft even geduurd, maar ik heb het gevonden.

PARKSTERBOLWERK 7

FOTO: WARNER B. BANGA

BRON: STREEKARGYF NOARDEAST-FRYSLÂN

FOTO: WARNER B. BANGA